

Kvinner og kvinnebilder i norsk presse rundt 1913

Pressehistorisk tidsskrift nr 20/2013

Utgitt av
Norsk Pressehistorisk Forening

**Redaksjon for dette nummeret
av Pressehistorisk tidsskrift:**

Arnhild Skre (ansv. red.)
Else-Beth Roalsø (gjestered.)
Marte Stapnes (red.sekr.)

© 2013 Forfatterne

Design: Endre Barstad
Omslagsillustrasjon: Venninner på Ubostad leser Lindesnes Avis og avisen Agder.
Foto: Hangaard/ Historiske Foto-Marnardal og Audnedal.
Ikke krediterte tekster og foto: Arnhild Skre

Grafisk produksjon: 07 Media – 07.no

ISSN 1891-9472

Utgitt av Norsk Pressehistorisk Forening
Abonnementet er inkludert i medlemskontingenten.

Adresse:
Norsk Pressehistorisk Forening
c/o Mediebedriftenes Landsforening
Kongensg 14
0153 Oslo

Hjemmeside: www.pressehistorisk.no

Redaksjonsadresse:
Pressehistorisk tidsskrift
v/ Redaktør Arnhild Skre
Bjerkealleen 6
1914 Ytre Enebakk

Telefon til redaktøren (+47) 90892178
E-post arnhild.skre@gmail.com

Albertine i politilægens venteværelse av Christian Krohg: Albertine er den duknakkede kvinnen som står ventende ved døren, omgitt av prostituerte i langt mer staselige kjoler. Kvinner som endte som prostituerte var relativt uvanlig rundt 1913. Dermed hadde de også nyhetsverdi for datidens presse.

Kriminelle, kulturelle, kapable kvinner

Pressens kvinneverasjoner i stemmerettsåret

ELISABETH EIDE

Professor i journalistikk
Elisabeth.Eide@hioa.no

ELSE-BETH ROALSØ

Førstelektor ved Universitetet
i Stavanger
else-beth.roalsole@uis.no

Da kvinnene fikk allmenn stemmerett i Norge i 1913, falt den siste brikken i stemmerettsprosjektet på plass. I denne artikkelen undersøker vi om det slo ut i avisenes spalter, hvordan kvinnene ble omtalt, og i hvilke sammenhenger? For å finne svarene har vi gått gjennom hver fjerde uke av hele 1913-årgangene av Aftenposten, Fædrelandsvennen, Stavanger Aftenblad, Bergens Tidende, Adresseavisen og Nordlys. Vi finner flest omtaler i kriminal- og i kultursaker, men også innen helse og sosial, arbeid og kvinnesak.

Året 1913

1913 var et urolig år. Den andre Balkankrigen brøt ut 16. juni og varte en måned. Tidligere på året ble den tyrkiske statsministeren Nazim Pasja myrdet i et statskupp, myrdet ble også greske

kong Georg I. Ett år seinere skulle den første verdenskrig bryte ut, utløst av uroen i det østlige Europa. Samtidig ble verdens største jernbanestasjon åpnet i New York, Panamakanalen ble åpnet, det britiske underhuset avsto et lovutkast om innføring av stemmerett for kvinner med 266 stemmer mot 219, og den russiske regjeringen avviste dumaenes forslag om å tillate kvinner å bli jurister (Lorentzen og Sør Dahl 1988).

Her hjemme viste Det Norske Teatret sin første forestilling, Norsk Smaabrukerforbund ble startet og det første norskbygde aeroplanet tok av fra flyplassen på Kjeller. Kristiania hadde 6000 prostituerte, og byens sedelighetsforening og prestene gikk sammen i kampen mot usedelighet og gatetraffikk (Lorentzen og Sør Dahl 1988).

De fleste kvinnene arbeidet hjemme. Ifølge Statistisk sentralbyrå var 33,2 prosent av kvinnene over 15 år yrkesaktive i 1910¹, men av de *ugifte*

kvinnene arbeidet 61,2 prosent (Johansen 2002).

Arbeiderpartiet fikk i 1912 26,5 prosent av stemmene og var i Stortinget nest største parti etter Venstre. Venstre var under presset fra sosialdemokratene blitt drevet i radikal, sosialliberal ret-

«Kristiania hadde
6000 prostituerte»

1 Historisk statistikk 2013 <http://www.ssb.no/a/histstat/tabeller/9-4.html>.

ning, og allerede i 1909 ble lover om syketrygd og fabrikktilsyn vedtatt². De Castbergske barnelovene som ble vedtatt i 1909, ga barn født utenfor ekteskap den samme retten til navn, arv og forsørgelse fra far som det ektefødte barn hadde (Johansen 2002)³. Dermed fikk ugifte mødre formelt flere rettigheter. I virkelighetens verden var situasjonen svært vanskelig, som vi kan lese av flere avisoppslag. I 1912 ble det vedtatt en lov som åpnet kvinners adgang til statlige embeter, og kvinnene hadde for lengst fått adgang til å studere ved universitetene (lov av 1884).

*«De Castbergske barnelovene
ble vedtatt i 1909»*

Kvinner i pressen

Fra 1860 til 1910 økte antallet aviser i Norge fra 52 til 256, for deretter å flate ut de neste tiårene (Norsk Presses historie, bind 4, 2011:13). Dette var notisenes glansperiode, med relativt få større artikler og bare en sjelden gang signert av journalisten. Datidens presse var svært mannsdominert, med (stort sett) mannlige redaktører, og også ganske få kvinnelige journalister. Det finnes ingen tall fra 1913, men i 1920 var seks prosent av norske journalister kvinner (Kvaale 1986:16). Avisene ser ut til å ha blitt skrevet av menn, om menn og for menn.

Avisene begynte så smått med egne spalter for kvinner i 1890-årene (Skre 2013). Hele kvinnesider dukket opp i mellomkrigstiden, trolig som en strategi for å trekke kvinner sterkere inn som lesergruppe (Roalsø 2004:8). I USA hadde denne typen sider eksistert siden 1880-årene, i et forsøk på å skaffe flere abonnenter. «At that time, it appeared that every man who could buy a news-

paper was already doing so», skriver den amerikanske medieprofessoren Gaye Tuchman (Tuchman 1978:26). Tema med potensiell interesse for kvinner ble plassert i nærheten av annonser for ting som kvinner kunne tenkes å skaffe til sine familier (ibid.:26).

Gaye Tuchman mener at opprinnelsen til kvinnestoff viser hvor lenge aviser tradisjonelt har definert kvinners interesser som annerledes enn menns, og hvordan kvinnesaker nærmest er blitt definert som «non-news», som rariteter (Tuchman 1978:26).

I kapitlet der hun beskriver det hun kaller medienes symbolske utslettelse av kvinner, skriver hun: «... appealing to a common denominator encourages newspapers to engage in the symbolic annihilation of women by ignoring women at work and trivializing women through banishment to hearth and home» (Tuchman 1978:29).

Den svenske journalistikkforskeren Gullan Sköld skriver om den svenske kvinnen i 1930-årene: «Kvinnor i almänhet existerade inte som individer, utan som kollektiv. Kvinnan var alltid 'Någons hustru, Någons fästmö, Någons syster, Någons dotter'» (Sköld 1998:85). Er det muligens slik at når kvinner ikke ble sett på som individer i samme grad som menn, er det heller ikke like lett å få øye på dem? Hvis de ikke blir sett, er det vel heller ikke noe å skrive om dem?

Kvinner i seks aviser

Mens suffragettene i England kjempet en høylytt og stadig mer militant kamp⁴ for at kvin-

2 http://snl.no/Norsk_historie_fra_1905_til_1939, lest 25.7.2013. En drivende kraft innenfor denne lovgivningen var Johan Castberg, leder for Arbeiderdemokratene.

3 http://www.ub.uib.no/prosj/mellomkrigstid/web-mellomkrigstid/politikk_og_samfunn/kvinnesak/kvinnerimellomkrigstida.htm Sett 25.7.2013.

4 I starten var det mest snakk om massedemonstrasjoner, men etter hvert som suffragettene ble arrestert og fengslet, tok de noen ganger mer drastiske midler i bruk, som ruteknusing og ildspåsettelse. Britiske kvinner fikk full stemmerett i 1928, fire uker før Emmeline Pankhurst, suffragettens første leder, døde.

nene skulle få stemmerett, skrev norske aviser lite om kvinners stemmerett i stemmerettsåret 1913. I stedet konsentrerte de seg om små og store nyheter om kvinner innen områdene krim, kultur, helse, sosial og arbeid. Kvinnesak ble omtalt, men da var det ikke stemmerett for norske kvinner som sto på dagsordenen. Debatten var tatt, det formelle vedtaket skjedde riktignok den 11. juni, men ser ikke ut til å ha vakt noen oppsikt i pressen rundt den datoen.⁵

Hvis avisene likevel omtalte kvinner, hva skrev de i så fall om dem for hundre år siden? Det skal denne artikkelen handle om. I undersøkelsen har vi valgt bort reklame- og annonsstoff. En egen studie av disse innslagene i pressebildet kunne vært interessant nok – ikke minst med sikte på å se hva slags forbruk vi kan annamme gjennom annonsene – og hvilket arbeidsmarked som fantes – den gang det i høy grad var lov til å avertere etter kjønnsbestemt arbeidskraft. Avisene er lest på mikrofilm, elektronisk og i Stavan-ger Aftenblad, originalutgavene. Vi har valgt ut hver fjerde uke av årgangen.⁶ Dessuten undersøkte vi spesielt utgavene den 10., 11., 12. og 13. juni for å se om avisene da skrev noe om alminnelig stemmerett for kvinner (se avsnittet om kvinnesak). Enkelte utgaver av filmene var så svake at det ligger en viss feilkilde i dette, men denne kan i høyden ha ført til at vi har gått glipp av noen oppslag⁷. Vi tror ikke det rokker ved det store bildet.

5 *Kvinnene fikk stemmerett i Finland i 1906, i Danmark/Island i 1915, mens nærmeste nabo Sverige først innførte denne reformen i 1921.*

6 *Det betyr at vi har undersøkt følgende 13 uker: ukene 2, 6, 10, 14, 18, 22, 26, 30, 34, 38, 42, 46 og 50.*

7 *Enheten oppslag henviser til avgrensede artikler. Noen ganger har ett oppslag om samme sak flere underartikler.*

Vi har ikke gjort noen kvantitativ innholdsanalyse, men konsentrert oss om de oppslagene der kvinner *blir* omtalt. Det skjer oftest når de har begått eller er blitt utsatt for kriminelle handlinger, og når de opptrer i en kulturell kontekst, for eksempel som sangerinner eller skuespillerinner. Dette er de overlegent største kategoriene i de fleste avisene. Mellomsjiktet utgjøres av kategoriene helse- og sosialstoff, arbeid og kvinnesak, mens de minste kategoriene der kvinner blir omtalt, er i kurios, kongestoff, personalia og ulykker.

Kvinnevariasjoner

I det følgende vil vi ta for oss en del tendenser ved dekningen, sortert etter ulike stoffkategorier slik vi utviklet dem underveis i lesing av materialet, og i en rekkefølge stort sett bestemt av hvilke kategorier som har flest oppslag.

Nå er de fleste av oppslagene små, mange i notissjangeren, men vår rangering er ikke basert på måling av spaltemillimeter. Derimot gir antall oppslag innen en kategori et inntrykk av hva slags stoff kvinner figurerte i. Aftenposten har gjennomgående flest oppslag i de fleste kategorier. Det kan best forklares med at avisen hadde størst spalteplass med både én daglig morgenutgave og én kveldsutgave. Avisen kom også ut på søndager. I den andre enden finner vi Nordlys, med bare to ukentlige utgaver, mens de øvrige avisene kom ut med en daglig utgave.

Studien omfatter til sammen 743 oppslag der kvinner er omtalt i de seks avisene (til sammen 520 utgaver). Dette betyr at det i gjennomsnitt er 1,4 oppslag per avisutgave som på en eller annen måte omhandler kvinner. Siden alle avisutgaver hadde mange store og små oppslag⁸,

8 *Vi har ikke telt antall oppslag totalt i avisene da det ville vært svært tidkrevende.*

kan vi konkludere med svak representasjon av kvinner i vårt utvalg. De største kategoriene der kvinner er med, er kriminalitet med 180 oppslag, kultur med 137, helse- og sosialstoff med 81, arbeid med 77 og kvinnesak med 73.

Kriminelle kvinnfolk

Var kvinnene mer kriminelle for hundre år siden enn de er i dag? Det skulle man nesten tro når man leser datidens aviser. For når avisene omtaler kvinner i 1913, er det oftest i forbindelse med kriminalitet. Spesielt i Aftenposten, Fædrelandsvennen og Adresseavisen viser kvinnene godt igjen i denne kategorien. I Kristiania var det på denne tiden omkring 6000 prostituerte (Lorentzen og Sør Dahl 1988), og det er derfor ikke urimelig at Aftenposten bringer en melding fra sedelighetspolitiet om at det i 1912 ble «fremstilled 242 kvinder, som før ikke havde været fremstilled». Avisen kan også fortelle at de ble dømt enten etter løsgjengerloven til tvangsarbeid eller sendt hjem (4. mars). I samme gate ligger referatene fra «rufferisagen» der en lege og hans kontordame er tiltalt for hallikvirksomhet. I kjølvannet av denne saken lover politiet å «gribe kraftig ind ligeoverfor de hoteller i byen, der lægger and paa at tjene penger paa usædelig trafik» (Aftenposten 5. februar).

Mange av notisene i denne sjangeren forteller om triste skjebner. Ofte handler det om kvinner som får barn uten å være gift, noe som medførte stor skam for hundre år siden. Aftenposten forteller blant annet om en 27 år gammel tjenestepike som har tilstått at hun fødte barnet før hun la det i en bakerovn. Hun påstår imidlertid at barnet var dødfødt (31. mai). 25. juli forteller Fædrelandsvennen at det er åpnet for undersøkelse av en jordmor som er siktet for fosterfordrivelse hos en ekspeditrise. Ekspeditrisen døde

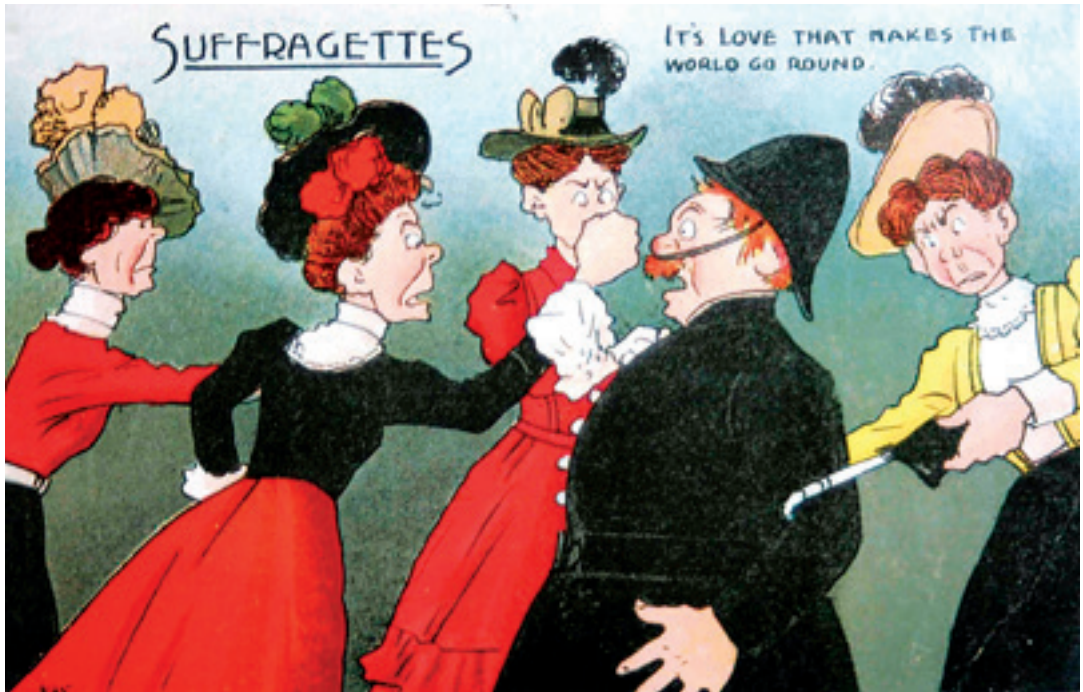
like etter inngrepet. Adresseavisen skriver at det er funnet et barnelik i en kjeller. Liket har ligget i en måned, og en pike er arrestert. Hun har tilstått å ha født, men sier barnet var dødfødt (18. august). Adresseavisen melder også om et annet barnedrap. En 15 år gammel danserinne i Paris ble fengslet for å ha drept sitt nyfødte barn. To timer etter fødselen «danset [hun] inde paa scenen» (18. september). Nordlys forteller om en tysk prest som har forgrepet seg på piker i 12–14-årsalderen gjennom mange år. Årsaken til at han har kunnet holde på så lenge, er at «han bare forgrep sig paa smaafolks barn» (23. august). Nordlys omtaler også saken mot en far i

*«en lege og hans
kontordame er tiltalt for
hallikvirksomhet»*

Kristiania som har fått seks års fengsel for «at ha staat i forhold til sine to døtre gjennom et længre tidsrom» (18. oktober). De to siste eksemplene viser at kvinnene ikke nødvendigvis

selv er kriminelle, men at de også blir omtalt fordi de er ofre.

Men kvinnene begikk også mer «tradisjonelle» kriminelle handlinger. Aftenposten forteller om en arbeiderkvinne fra Moss som er anmeldt for vekselfalskneri i Moss herreds sparebank (27. mai). Adresseavisen skriver at poståpnersken ved Lyngdals Postaabneri er siktet for underslag av pengeforsendelser fra Amerika. For å skjule underslaget er også de vedlagte brevene ødelagt, og mange har derfor heller ikke hørt noe fra sine kjære i Amerika. «Flere er herved kommet i Nød, og mellom nogen Ægtefæller er Forholdet blit forstyrret», skriver avisen (4. april). Heller ikke de kongelige slipper unna lovens lange arm, og Fædrelandsvennen skriver om prinsesse Louise av Koburg som er blitt anklaget for bedrageri av en advokat. Det hevdes at hun, ved hjelp av en elsker, har lurt hele advokatens formue fra ham (21. august). Stavanger Aftenblad melder at «Til arbeidshuset for kvinder før-

Suffragettene ble mye omtalt i norsk presse, men det ble for det meste skrevet om deres voldelige metoder – og mindre om hva de sto for.

tes i dag en kvinne, som nylig er dømt for forseelse mot løsgjengerloven» (13. oktober). Samme avis forteller også at «Igaar maatte en mand forlange hustruen arresteret for beruselse i hjemmet». «Ellers pleier det jo være kvinden, som griper til slike foranstaltninger», kommenterer avisen (11. november). Aftenposten melder om en annen kvinne som er blitt bøtelagt sju ganger for fyll uten å betale noen av bøtene. «Hun skal nu indsættes til afsoning af dem alle med 189 dagers fængsel» (25. juli). Enkelte av forbryterne ble også omtalt med fullt navn. Aftenposten skriver blant annet om Harda Therese Marthinsen som ble arrestert i Stockholm for tyveri av to diamantringer, en hatt og en hermelinboa. Hun er tidligere kjent for tyverier, skriver avisen (26. juli).

Pressen kunne være ganske direkte i sine beskrivelser i 1913. Fædrelandsvennen forteller om en ektemann som ble dømt til 30 dagers fengsel for vold mot sin kone. Mannen hadde hogget hodet av konens katt og kastet stoler veggimellom: «Da det blev sendt Bud efter Politi, overfaldt Kattemorderen Konstabelen baade med Næsestyvere og Pus. Fruen fik krampe, og det var med meget Besvær at Raatampen blev brakt paa stationen» (4. mars).

Mest oppmerksomhet innen krimkategorien får de britiske suffragettene. Av totalt 177 registrerte oppslag i kategorien krim er 29 knyttet til stemmerettskvinnenes aksjoner i Storbritannia. Demonstrasjoner, aksjoner, angrep på diverse institusjoner og enkeltpersoner, samt arrestasjoner blir omtalt i alle avisene, men ingen går nær-

mere inn på hva suffragettes arbeid for stemmerett for kvinner vil bety.

8. mars registrerer Aftenposten at noen stemmerettskvinner fikk 1 1/2 års fengsel for å ha tent på tepaviljongen i Londons botaniske hage. Fædrelandsvennen forteller at frøken Pankhurst⁹ er dømt til tre års straffarbeid for å ha forårsaket eksplosjon i Lloyd Georges hus, samt for ulike andre lovovertridelser (4. april). Samme dag melder Aftenposten at befolkningen i England er forbitret over stemmerettskvinnenes hensynsløshet, og at politiet har ransakt kontorene i London og arrestert seks av stemmerettskvinnene som er anklaget for å ha sammensvoret seg med Pankhurst (4. april). Aftenposten dokumenterer også «Stemmeretskvindernes synderegister» med en oversikt over alle attentatene fra 1908 til i dag (9. mars).

Stavanger Aftenblad forteller om en bombeeksplosjon i Manchester som antas å være stemmerettskvinnenes verk, samt en villa som brant ned nær Brighton. Ved villaen fant man «stemmerettsflyveblader» (12. november). Adresseavisen skriver at to stemmerettskvinner ble arrestert i Skottland da de forsøkte å sette fyr på en veddeløpsbane (6. april), mens Nordlys rap-

porterer om to stemmerettskvinner som står for retten i London for å ha oppfordret til opprør. Avisen skriver også om en brann i en stor skolebygning i London. Det antas at brannen er påsatt av stemmerettskvinner, skriver avisen 11. juni. Det er samme dag som Stortinget vedtar allmenn stemmerett for kvinner i Norge.

*«Det antas at brannen
er påsatt av
stemmerettskvinner»*

Når kvinner blir omtalt i forbindelse med kriminalitet, kan det ha flere årsaker. Kanskje finnes den viktigste årsaken i nyhetskriteriene:

Skal noe kunne kalles en nyhet, må det være noe uvanlig, noe som ikke skjer hver dag. Kvinner som stjal, prostituerte seg eller drepte, hørte definitivt til unntakene, og de brøt også med den gjengse oppfatningen av hva som var kvinnens plass. Det samme gjaldt trolig også menn som brøt med konvensjonene, men de er ikke gjenstand for nærmere undersøkelser her. Kvinnenes brudd med den tradisjonelle rollen er likevel større enn for de fleste menn, som i langt mindre grad var knyttet til hjemmet og kanskje heller ikke underlagt den samme graden av sosial kontroll som kvinnene var for hundre år siden. Men både omtale av menns og kvinners kriminalitet synes å være store nyhetskategorier på den tiden.

Men at kriminalitet er den overlegent største kategorien i denne studien, kan ikke bare forklares med kvinnens stilling i samfunnet. De store klasseforskjellene og nøden i store deler av befolkningen er trolig også en medvirkende årsak til at kriminaliteten får en så stor plass. Unge kvinner trakk mot byene, der de arbeidet som tjenestepiker eller fabrikkarbeidersker med lave lønninger. For mange ble prostitusjon en siste utvei for å tjene til livets opphold. Havnet de i ulykken, eller på gaten, var veien ut på skråplanet ofte kort. I 1913 var det sosiale nettet på

⁹ Pankhurst-familien hadde tre framtrepende kvinner: Emmeline (1858–1928, mor og suffragettes første leder, grunnlegger av Women Franchise League), arrestert en rekke ganger og tvangsforet under sultestreiker; Cristabel (1880–1958, som overtok mye av ledelsen for suffragettebevegelsen, delvis fra eksil i Paris. Hun flyttet til USA i 1921 og ble religiøs leder i adventistbevegelsen. Seinere ble hun i UK tildelt «Dame»-tittelen); og Sylvia (1882–1960, drev sin virksomhet blant arbeiderne og ble kommunist og motstander av krigsinnsatsen under første verdenskrig, der de to andre var for og lot kvinnekampen komme i bakgrunnen. Hun flyttet seinere til Etiopia og ble rådgiver for keiser Haile Selassie og ble begravet der med fulle æresbevisninger).

langt nær så finmasket som i dag, og mange falt derfor gjennom.

Kulturdamer

Spranget kan synes langt fra de kriminelle kvinnfolkene til kulturinteresserte damer, som er den nest største andre store kategorien i studien. Her trekker tallene fra Aftenposten kategorien høyt opp på listen (til sammen 137 oppslag). Avisen registrerer ofte kvinner som opptrer kunstnerisk. Bergens Tidende og Adresseavisen har også en god del av disse ofte unnselige, men uten tvil viktige, notisene om forestående begivenheter. I dag ville nok en del av disse blitt henvist til annonseplass, særlige de direkte oppfordringene, for eksempel et oppslag der Fædrelandsvennen i sin forhåndsomtale av «fru Ursins kirkekonert» skriver at «Koncerten anbefales paa det bedste» (29. april).

Et klassisk eksempel er de to notisene knyttet til «Fru Bergljot Ibsen» som «Holder konsert i Johanneskirken der hun skal synge 'Lindemans vakre melodier og Brorsons svanesange'». Fruen, går det fram av notisen (Bergens Tidende 7. januar), skjenker inntekten til kull og ved for fattige i menigheten. Fire dager seinere melder avisen at Ibsens konsert trakk fulle hus i Johanneskirken, der sang og pianospill «gjorde stor virkning paa publikum», før avisen orienterer om den videre turneen (11. januar).

Det samme mønsteret ser vi ved flere andre tilfeller: forhåndsomtale, og omtale etter konsertene. Noen ganger blir dette supplert med festreferater, som etter en forestilling der «fru Dybwad» opptrådte; en fest med tema landtur, som viser at temafester slik vi kjenner dem fra kjendisomtaler av i dag, på ingen måte er et nytt fenomen (Aftenposten 30. mai). Det er også

andre kjendispregede oppslag, som når Stavanger Aftenblad skriver at «filmdivaen» Aasta Nielsen har måttet trekke seg tilbake grunnet overanstrengelse (13. november).

Men omtalene handler ikke bare om sangere og skuespillerinner, og de får et mer kollektivt anslag når det handler om utstillinger, som i Adresseavisens omtale av «Ellen Ofstads Kvindelige haandgjerningsskole» og deres utstilling av håndarbeider ved skoleårets avslutning. Det finnes også omtale av individuelle kvinnelige kunstnere, som når Fædrelandsvennen forteller allmennheten om «Frk.

Frøyland» som utstiller både portretter og landskap, og lanseringsprofilen er klar: «Vi føler os forvisset om at Maleriene i høi grad vil interessere det kunstelskende Publikum, hvorfor man ikke bør undlade at aflægge Udstillingen et Besøg» (10. januar). De fleste oppslagene ser ut til å være notiser eller korte artikler: lansering og omtale i etterkant, iblandet festivitas og mer nøkterne bokomtaler.

Notisene får også tidvis et internasjonalt preg når norske kunstnerinner gjør det godt utenlands, som når Aftenposten omtale Borghild Langgaards vellykkede gjestespill ved den kongelige opera i Budapest (3. februar), Bergens Tidende skriver om Irene Sandens gjestepoptreden ved Metropolitan (6. februar) eller Fædrelandsvennen forteller at Gerd Egede-Nissen skal spille inn film i Berlin (14. februar). Men slike internasjonale notiser trenger ikke ha norsk vinkel. Claudia Cuccis død på et fattighus i Milano blir omtalt i Aftenposten (6. april), både hennes vekst som europeisk feiret danserinne, men også hennes tragedie som ektefelle til en mann som ødela alt hun hadde bygd opp. En lengre artikkel er skrevet av Mathilde Malling

*«Avisen registrerer
ofte kvinner som opptrer
kunstnerisk»*

(Aftenposten 8. desember) og handler om en engelsk romanforfatterinnes liv og forfatterskap.

Enkeltilfeller forekommer også intervjuer med aktørene. Adresseavisen intervjuer Gerda Krum som skal spille Hanna Glavari i «Den glade enke» (30. april). Det kan også handle om forfattere som vil bedre livssituasjonen til folk; en kvinnelig anmelder omtaler en bok om sykemat (Bergens Tidende 4. mars), anmeldelse av en «linsømbok» (Adresseavisen 19. september) og en omtale av Fru Schönberg Erkens populære kokebok, som har solgt 7000 eksemplarer og skal trykkes i nytt opplag (Nordlys 11. januar). Sistnevnte avis viser sitt radikale, sosialdemokratiske grunnsyn ved en lang omtale av Kata Dalstrøms foredrag om «Den røde ungdoms kulturkamp» (28. juni). Og Stavanger Aftenblad omtaler Hulda Garborg, som er invitert til USA av «Sønner av Norge» for å holde flere foredrag og avduke et monument over Ivar Aasen (2. april).

Arbeidets kvinner – høyt og lavt

I kategorien som samler artikler om yrkeskvinner, enten det dreier seg om hushjelper eller lærere, finner vi 77 oppslag, og flest i Bergens Tidende, tett fulgt av Aftenposten. En viktig del av oppslagene handler om tjenestepiker og deres vanskelige arbeidsforhold. Bergens Tidende skriver om den nystiftede tjenestepikenes forening som vil ha fri til å høre foredrag av «frk. Wenche Nissen» om behovet for utdanning for tjenestepiker. Artikkelen står trykt under rubrikken «Frimodige ytringer» og har tittelen «Husmødre!». Den er formet som en appell om å gi tjenestepikene fri (4. november). Fire dager seinere kommer oppfølgeren i form av et referat, der det går klart fram at Nissen er for slik utdanning, siden vi lever i spesialiseringens tid (8. november).

Et større oppslag tar for seg rasediskrimineringen i USA. Rundt regnet femti år etter slaveriets opphevelse i USA er segregasjonen ennå stor, ikke minst på arbeidsmarkedet. Bergens Tidende presenterer den slik i titlene: «Advarsel til norske kvinner: Reis ikke til Rensport. Skjændig optreden av en norsk agent. Norske kvinder til negerarbeid» (9. august). I teksten heter det;

Da byens sorte befolkning her, som overalt, er meget usædelig, har byens mødre en svare strid med aa faa hvite tjenestepiker. Her er dessuten saa varmt om sommeren, at husmødrene av den hvite race selv ingenting utretter, selv om det er en arbeidsmandskone. De hyrer bare en negerpike til at utføre arbeidet for sig, mens de selv sitter opdresset paa verandane og gir ordres. Men da disse negerpiker er meget upaalitelige og gjerne forlater sine pladser paa staaende fot, naar de finder det for godt, har der over hele byen reist sig et ramaskrik i anledning av tjenestepikespørsmaalet.

«Fru Schönberg Erkens populære kokebok»

Dette er referert så utførlig, fordi artikkelen klart demonstrerer *perspektiv*. Og perspektivet er lagt til den hvite rases husmødre, arbeidsgivere som er misfornøyde med utvalget av villige og sedelige tjenestepiker. Men samtidig er perspektivet til dels hos potensielle norske (hvite) utvandrerkvinner som måtte tenke på å ta seg arbeid på andre siden av Atlanteren.

Et beslektet perspektiv kan vi finne igjen i et oppslag adressert «Til bergenske fruer og frøkener» (Bergens Tidende 4. mars), signert «Madame» (med andre ord en av fruene), som klager over at upålitelige syersker ikke holder frister, samtidig som hun mener at de må få mer opplæring. Mens et oppslag i Aftenposten («Fruen og pigen», 22. august) som forteller om en tjenestepike som rømte fra en «umulig» frue,

viser mer sympati med de lavere stilte. Fruen ville ikke betale de 64 kronene piken hadde til gode. Tjenestepiken anla sak, og i retten la fru en pengene på bordet «da hun ikke vilde ha mer braak». I samme avis finner vi i «Vore landspiger» (12. desember), et svar til en husmor som klager over «landspigers bedrøvelige udyktighed i det simpleste madstel og anden huslig gjerning». Et slags svar kan en se i Adresseavisens oppslag om fagskole for tjenestepiker, som skal hete «Fru Benny Michelsens skole for kvindelige tjenere» og er basert på innsamlede midler (29. mai).

Sosiologen Kari Wærness skriver (1982) at det helt fra 1900 var mangel på tjenestefolk, siden arbeidet ikke var videre populært, med lav lønn og ubekvem, uregulert arbeidstid.¹⁰ Så seint som i 1930 var det likevel 120 000 hushjelper i Norge, dobbelt så mange kvinner i dette yrket som i industrien. Standsforskjellen mellom husfrue og hushjelp kom språklig til uttrykk, som i henvendelsen over, til «fruer og frøkener», i og med at kvinnene som tjente i andres hjem, var «piker» uten slike titler.

Men oppslagene knyttet til kvinners arbeid omfattet i høy grad også andre gjøremål. Aftenposten melder om «En konflikt ved dampkjøkkenet», der servitrisene streiker fordi bestyrerinnen forlanger at de skal arbeide lengre dager når de over tid har kommet for seint om morgenen (22. august). Adresseavisen kan under tittelen «Lærerlønningene i Trondheim» meddele at lærerne ville ha grunnlønnen hevet fra 1500 til 1800, og topplønnene fra 3000 til 3400 per år. *Lærerinnen*es krav var mer beskjedne:

*«saa varmt om sommeren,
at husmødrene av den hvite
race selv ingenting utretter»*

grunnlønn fra 1100 til 1350, topplønn fra 1900 til 2550. Artikkelen forteller nøkternt at lærerinnenenes krav ble forkastet mot én stemme (15. november). I mange årtier ennå skulle argumentet om mannlig forsørgerbyrde brukes til å forsvare ulikelønn. Dette argumentet sto også sterkt i stortingsdebatten om «lærere, lærerinder og forsørgelsesbyrde», ifølge et langt referat i Bergens Tidende (1. juni). En viss usikkerhet for framtiden spores i oppslag om «Telefondamerne i Bergen» og hva man skal gjøre med dem når telefonen automatiseres (Aftenposten 13. november). Sykekasse for jordmødrene er nevnt i flere oppslag, og Aftenposten bringer oppslag om eldre jordmødre som inngikk avtale om pensjon, men som ikke ble opplyst at de måtte betale i 25 år for å få utbetalt pensjonen. Samtidig får enker etter statsansatte pensjon etter mannen – uten å ha arbeidet en eneste dag. Her aner vi en viss indignasjon i spaltene («Jordmødrenes pensjon», 12. januar). Mer nøkternt forteller Fædrelandsvennen om «Kredssygekassen» som mener beregningen av kost og losji for tjenestepiker er for lav og øker den fra 75 øre til en krone per dag (6. januar).

Ved siden av disse mer kollektivt pregede oppslagene, registrerer vi flere oppslag om kvinnelige pionerer som blir styrmenn og skipsførere, som blir hedret etter lang og tro tjeneste, eller som har spilt en viktig rolle i familiebedriften. Et eksempel er «Frk. Kirsten Bertelsen» som feirer 25-årsjubileum som kontorsjef ved Stavanger litografiske anstalt, ifølge Stavanger Aftenblad (2. mai).

En egen sjanger er de lange, innsendte artiklene fra aktører innen foreningslivet, det være seg lærerinneorganisasjoner eller sanitetskvinner. Når landsmøter pågår, får de stor spalteplass til

¹⁰ Hushjelploven kom først på plass i 1963, da det var få igjen av yrkesgruppen.

sine meget detaljerte møtereferater (Norsk Presses historie bind II 1660–2010, s. 158–162). Dette bekrefter både at vi befinner oss i referatjournalistikkens epoke og i journalistikkprofesjonens barndom, der kildekritikk og distanse ennå ikke var klart formulerte dyder i journalistikken, og at avisene hadde mye spalteplass til rådighet. Eksempler på dette finner vi i to referater fra «Lærerindeforbundets landsmøte» i Bergens Tidende (7., 9. og 11. juli). I det siste referatet heter det blant annet at «De norske lærerinder har været nøisomme. De har ikke gjort fordring paa at tælles med blant dem som burde kræve at sitte i skolens overordnede stillinger». Forbundet har vedtatt krav om at der det er to styрere ved skolen i en «kjøbstad», så bør den ene være kvinne – og forslag om eget undervisningsdepartement for å ta seg av skolesaker. I sjangeren fyldige referater finnes også to fra Norske Kvinders Nationalraads møte i Kristiania (7. og 10. juli), der en av de sentrale sakene er husmorutdanning for piker mellom 16 og 18 år (10. juli).

Vi kan med andre ord se ulike tendenser i dekningen av kvinners arbeidsliv. En av dem kan tolkes i retning av en presse som i sin samtid representerer et sosialliberalt perspektiv på arbeidslivet, med vekt på rettigheter, mens en annen tendens gir «de kondisjonerte leserne» sitt i form av klager over de lavere stilte kvinnene og «frueperspektivet». Og ikke minst er perspektivet også at en (overveiende og) vesentlig del av kvinners arbeidsliv går for seg i hjemmet, derav også forslag om husmorutdanning.

Sosiale fruentimre

Mange av oppslagene i kategorien for helse- og sosialstoff dreier seg om innsamlinger, basarer eller gaver til veldedige formål. Aftenposten er påpasselig med å omtale både små og store

innsamlinger. Kronerulling til et hjem for embetsmannsdøtre (5. april), til tuberkuløse (4. april), forsvaret (24. juli), Paulus gamlehjem (16. oktober) og Jægerkorpset (13. november) blir behørig markert i spaltene. I noen sammenhenger så også avisene det som sin oppgave å stå for selve innsamlingen. For eksempel arrangerer Aftenposten innsamling til fire «lodsenger» etter at losbåten «Gaa paa» forliste. Her fortelles det også at skipsreder Fred. Olsens aksjeselskaper bidrar med 3000 kroner (5. februar).

Verken Fædrelandsvennen, Stavanger Aftenblad, Bergens Tidende eller Nordlys har oppslag om lignende innsamlinger.

Det nærmeste vi kommer, er Stavanger Aftenblad som kort nevner Hillevågsavdelingen til Kvindeforeningen for Lappemissionen som

«til inntekt for hjem for eldre dager»

takker alle som tok lodder på basaren som innbrakte 211,01 kroner brutto (5. februar). Fædrelandsvennen forteller om Unge Kvinders Forening som har holdt basar til inntekt for Finnmarksmissionen og et barnehjem i Finnmark (5. mars), og Adresseavisen skriver om Marit Kjøtø som har testamentert «det vakre beløp kr. 505,52 til indremissionen» (12. januar). Avisen registrerer også at det er holdt basar til inntekt for hjem for eldre dager, og nevner også at «bestyrelsen takker» for de 1322,32 kronene basaren innbrakte (5. februar). Det ser heller ikke ut til at denne avisen står bak noen innsamlinger dette året.

En annen variant av denne type veldedighet sto malermesterfruene i Oslo for da de stiftet malermestrenes damegruppe. Formålet var å bidra til opprettelsen av malermestrenes gamlehjem, og fru malermester Hilda Unger og fru malermester Ellen Olsen ble valgt til formann og kasserer (Aftenposten 5. mars).

Legater var en mulig inntektskilde for trengende av ulike slag. Aftenposten så det også som sin oppgave å gjøre massene oppmerksomme på denne muligheten, og forteller at Anna Pettersen, født Brandtzæg, har opprettet et legat på 4000 kroner for «værdige enker som bor paa Peder Mikkelsens enkestue», og som ikke får noe fra det offentlige fattigvesenet (7. februar). Også enkefru Catharine Wilhelmsen i Tønsberg får omtale i avisen da hun oppretter «Frk. Asta Wilhelmsens legat» på 30 000 kroner til behandling av ubemidlede tuberkulose fra Nøtterø og Tønsberg (3. mars).

I en tid uten radio og TV var avisene en viktig kilde til folkeopplysning. Derfor ble både forhåndsomtaler og referat av foredrag viktige innslag i avisene. Aftenposten forhåndsomtaler foredrag om både barnearbeid (3. april), de nye forslagene om barnets rettsstilling (6. april) og rasehygiene¹¹ og sosialpolitikk (16. oktober). Samtlige foredrag ble holdt av kvinner. Under tittelen «En samfunnsfare» refererer Stavanger Aftenblad grundig fra doktor Martha Pedersens foredrag om «de veneriske sykdomme», som, ifølge doktoren, kan forebygges med «renhet i liv og sæder, samt en paapasselighet overfor sig selv og for andre» (10. november). Avisen bringer også en takk fra bestyrelsen for Stavanger kvinde- og spædbarnshjem, for «det vakre foredrag, som tilfaldt hjemmet ved entreen til fruens foredrag» (10. november). Kampen mot «de veneriske sykdomme» får også behørig forhåndsomtale i Nordlys da doktor Ingeborg Aas skal

*«værdige enker som
bor paa Peder Mikkelsens
enkestue»*

foredra om «Hjemmenes opgave i kampen mot de veneriske sykdomme» (16. oktober). Foredraget trakk et så stort publikum at mange ble stoppet i døren. Suksessen vil derfor bli gjentatt. Nordlys forteller at da vil både doktor Aas og skoleinspektør Svensen forelese, slik at emnet blir belyst både «fra lægevidenskabelig, socialt og moralsk standpunkt» (10. november).

De fleste avisene har også innslag av det vi i dag vil kalle tradisjonelt sosialstoff. Aftenposten omtaler blant annet forslag om barselpenger og gratis behandling og opphold på fødselshjem i stedet for fødselspenger (14. oktober), og både Aftenposten og Adresseavisen skriver om selvmord som fenomen (17. oktober og 29. mai). Fædrelandsvennen tar opp ekteskap mellom hvite og svarte (7. januar), og forteller

også om et tilfelle der et beruset ektepar ble satt i arresten mens barnet deres ble brakt til barnekrybben (8. mars). Fædrelandsvennen skriver også om farlige tåteflasker (4. april), om en kvinne som fødte sitt 15de barn alene i skogen (21. august) og om den danske folketingsmannen som stakk av da hans venninne ble gravid (20. september). Bergens Tidende spør hvor ofte folk vasker seg, og bringer statistikk over menn og kvinners badevaner i badstue, «styrt», dampbad og massasje. Uten ytterligere kommentarer bemerker avisen at langt flere menn enn kvinner tar massasje (7. januar). Bergens Tidende kan også fortelle at gutter har større problem med søvnmangel enn piker (6. februar), og at kvinner er legemlig svakere enn menn, men at de er mer utholdende, lever lenger, men også er mer sårbare for sinnslidelser (3. august). Adresseavisen skriver om et kurs i sykediett for sykepleiersker og om en lærebok i «tillavning av mat for syke og rekonvalecenter» (20. august). I Nordlys tar Gustav Heiberg til orde for å begrense antall

¹¹ I Norden gjorde de rasehygieniske ideene sitt inntog i begynnelsen av 1900-tallet. Den fremste talsmann i Norge var Jon Alfred Mjøen. Han forfektet en utpreget rasistisk form for rasehygiene, som skulle verne om renheten i den såkalte nordiske/germanske rasen (www.snl.no/eugenikk).

barnefødsler. Han konstaterer at de mest opplyste får færrest barn, og mener at «folk bør opplyses om de preventive midlers anvendelse» (23. juli). Nordlys skriver også om forskjellen mellom høy og lav, og illustrerer det med historien om en «lappekvinde» som sendte bud etter jordmoren da fødselen satte i gang og livet sto på spill. Jordmoren ble avspist med en skranglevogn, noe som gjorde det vanskelig for henne å nå fram i tide. Nordlys sammenlikner denne hendelsen med hvordan det blir lagt ut langbro når storfolk, eller noen av ekspeditørenes familie, reiser med båtene (20. september).

Helt siden starten i 1893 har Stavanger Aftenblad vært kjent for sin sosiale samvittighet. I denne studien finnes det ingen tradisjonelle sosialsaker i avisen, og avisen ligger i nederste sjikt i kategorien helse og sosial med bare fire saker totalt. Til sammenlikning har Aftenposten 23, Bergens Tidende 19, Adresseavisen 18 og Fædrelandsvennen 14 saker i denne kategorien. Det kunne blitt forklart med at avisen prioriterer andre stoffområder dette året, men statistikken viser at Aftenbladet heller ikke har mange saker om kvinner innen andre kategorier sammenliknet med de andre avisene i undersøkelsen.

Totalt har kategorien helse og sosial 81 oppslag, noe som er mindre enn halvparten av krimkategorien med til sammen 180 oppslag. Det kan skyldes at sosialsaker ble oppfattet som vanskelige å dokumentere, eller at det var en alminnelig oppfatning at denne type saker hørte hjemme i privatsfæren og ikke hadde noe i avisen å gjøre. Siden enkelte aviser skriver både om «private» forhold som veneriske sykdommer og selvmord, er det imidlertid lite som tyder på at det var et avgjørende argument. Det er derfor

vanskelig å forklare hvorfor Stavanger Aftenblad avviker på dette området.

Kvinnesakskvinner

Den femte største kategorien i stemmerettsåret er kvinnesak. Også her har Aftenposten med sine to daglige aviser flest oppslag (23). De øvrige avisene har mellom ti og 14, bortsett fra Nordlys, som bare har fire oppslag.

To aviser registrerer at Stortinget vedtar allmenn stemmerett for kvinner 11. juni dette året. Aftenposten forteller 12. juni at Konstitusjonskomiteen har vedtatt «almen statsborgerlig stemmerett for kvinder enstemmig» og at det betyr 225 000 nye stemmeberettigede ved stortingsvalget. Adresseavisen skriver samme dag om det enstemmige vedtaket i Stortinget i sakens anledning, og at forslaget om å senke stemmerettsalderen fra 25 til 21 år falt med 84 mot 26 stemmer. Stavanger Aftenblad

*«folk bør opplyses om
de preventive midlers
anvendelse»*

har tre forhåndsomtaler før behandlingen, ett 28. april og to 2. mai. I de andre avisene finner vi ikke noe i vårt utvalg. Inntrykket er at det ble skrevet lite om stemmerett i vårt land i 1913. Det skyldes trolig at debatten nådde sitt høydepunkt under stortingsbehandlingen i 1907, og at alle partier hadde kvinnestemmeretten på programmet ved stortingsvalget i 1912. Stemmerettskvinnene hadde gått en lang vei fra frøet om allmenn stemmerett for kvinner ble sådd og diskutert i Stortinget første gang i 1890, til vedtaket ble fattet i 1913 (Melby 2005:257). Avisene viser imidlertid stor interesse for kampen for stemmerett i England, men da hovedsakelig for suffragettes voldelige metoder. Et oppslag i Bergens Tidende kan synes ambivalent, men kritisk: «Til trods for de kraftige kampmidler, som ordensmagten anvender mot de kvindelige stemmerettsagitatorer, fortsætter disse ufortrø-

dent sin kamp uagtet deres bedrifter paa gater og stræder har bragt mange venner av stemmeretten til aa ta avstand fra dem» (6. februar). Avisen forstår det med andre ord slik at de har seg selv å takke for manglende opplutning.

Hvorfor de norske avisene skrev så lite om hva de engelske stemmerettskvinnene kjempet for, er vanskelig å si. Kanskje gikk redaktørene ut fra at deres argumenter var likelydende med deres norske medsøstres, og at det derfor ikke var nødvendig med en reprise på den norske kampen for stemmerett. Det kan tenkes at redaktørene ikke syntes saken var viktig nok, eller at de antok at suffragettes syn var godt nok kjent fra før. Fædrelandsvennen er den eneste avisen som løfter blikket en smule og skriver at hele «den civiliserede Verden» arbeider for stemmerett for kvinner, og gir flere eksempler på hvordan det står til rundt i verden. Avisen går også gjennom antall stemmeberettigede ved de siste valgene i Norge og hva en innføring av allmenn stemmerett for kvinner vil bety ved neste valg (27. mai). Aftenposten har både forhåndstale og referat av kvinnesakskvinnen Rosita Schwitters foredrag i Kristiania om «Hvad vi kan vente os af de lande, hvor stemmeretten er indført» (9. desember). Men dette er unntakene. Avisene synes å være mer opptatt av å fortelle om det som går galt i kampen for likestilling og stemmerett. Aftenposten omtaler riktignok at «Kvinderne i Strinden» stiller med egen liste ved høstens valg (26. juni), og rapporterer også om fiaskoen da det viste seg at til tross for tre kumulerte kvinner på topp på kvinnelisten, ble en ikke-kumulert mann valgt (16. oktober). Avisen konstaterer også at franske kvinners forsøk på demonstrasjoner etter engelsk modell var en fiasko (15. november), og Fædrelandsvennen melder om et forslag i

underhuset i England om å forvise suffragettene til St. Helena (29. april). Avisen skriver at forslaget skapte munterhet i underhuset, men at ingen tok det særlig alvorlig. Det gjorde man imidlertid på St. Helena.

Det kan synes påfallende at stemmerett for kvinner i Norge er et ikke-tema, selv om debatten ble tatt i årene før 1913. Bergens Tidende refererer en gang fra Bergens Kvinnesagsforening, som påpeker hvor viktig det er, foran valget, å sørge for å få kvinner inn i bibliotekstyret og skolestyret, og – dessuten – at skolelegen blir en kvinne. I samme omgang tar foreningen til orde for at det må skaffes «nødtørftighus» for kvinnene (11. juni). Det er det samme som eget dametoalett.

*«Hvad vi kan vente
os af de lande, hvor
stemmeretten er indført»*

Bergens Tidende har også en lang artikkel om kvinnens svake stilling under islamsk herredømme (3. august). Årsakene til hennes svake stilling ligger ikke i polygamiet eller i haremet, for der blir hun beskyttet, men i folkekarakteren. «Hans aandelige horisont strækker seg ikke ut over koranen, og kvinden har ogsaa ret til at læse den og la den forklare for sig, ganske vist kan de fleste mænd ikke like, at kvinder blir for kloke.» «Den muhamedanske kultur er ikke levende eller utviklingsdyktig», heter det videre, og avisen spør: «Hvorfor er hennes tilstand beklagelig?» Svaret kommer umiddelbart: «Fordi der i et samfund hvor manden ikke er i besiddelse av en ridderlighet og en utviklet intelligens, mangler forstaaelse av den store indsats i utviklingen, som kvinders innflydelse er.»¹²

¹² Dette er en passende artikkel for et orientalismekritisk dypstudium (se for eksempel Eide 2011).

Selv om pressen tilsynelatende ikke var særlig opptatt av kvinnes stemmerett i 1913, var den engasjert i andre sider ved likestillingssaken. Først og fremst omtaler avisene «den første kvinnelige ...», altså kvinner som kommer inn i yrker som inntil da var forbeholdt menn. Aftenposten skriver at Danmark *kanskje* får sin første kvinnelige professor i historie ved Københavns universitet, og skriver at «den lærde unge dame er kjøbenhavnerinde, datter af en nu afdøde snedkermester», men lite om hennes akademiske kvalifikasjoner (8. januar). Også Sveriges første fabrikkinspektør, Sveriges første advokat og Norges første kvinnelige dommer blir markert i Aftenposten (12. januar, 27. mai og 22. august). Fædrelandsvennen forteller at Tyskland åpner for kvinnelige veterinærer, at kvinnelige politibetjenter er på prøve i Chicago, at Danmark får sin første kvinnelige sjøkaptein, og at franske kvinner ønsker seg verneplikt for kvinner (5. juli, 20. august, 13. oktober og 16. oktober). Både Stavanger Aftenblad og Adresseavisen skriver at norske myndigheter åpner for at også kvinner skal få ta eksamen og få sertifikat som styrmenn og skippere (18. september). Avisen omtaler også den første kvinnelige, danske sjøkapteinen, som om et par dager tar kommando over et 3000 tonn dampskip som skal seile på russiske og engelske havner (13. oktober). Adresseavisen forteller også om de franske kvinnene som ønsker seg verneplikt (13. oktober).

Avisene er altså opptatt av at kvinnene trer inn på stadig nye arenaer, enten det er her hjemme eller i utlandet. Kanskje skyldes de mange utenlandske sakene at utviklingen ikke gikk fort nok her hjemme. Det kan snarere være et uttrykk for den utbredte praksisen i datidens aviser med å klippe notiser fra utenlandske presseorgan.

*«notiser fra utenlandske
presseorgan»*

Pressen har fortalt om kvinnelige pionerer på mansdominerte områder gjennom mer enn hundre år – og gjør det fortsatt. At kvinner får innpass der de tidligere har vært utestengt, er for mange en åpenbar nyhet og fortjener derfor å bli satt på trykk. Men det kan også være en enkel måte for redaktørene å tilfredsstille sine kvinnelige lesere på, og kanskje også å bidra til å skape gode forbilder for den oppvoksende slekt?

Hattenåler og kuriøse kvinner

En viktig sjanger i pressen da som nå er kuriosa, det vil si rare fenomener og hendelser, gjerne knyttet til enkeltpersoner, men også til dyr og naturfenomener. Noen av disse handler om kvinner. I vårt utvalg fra 1913 finner vi 38 oppslag i denne kategorien, flest i Aftenposten, fulgt av

Fædrelandsvennen. Adresseavisen forteller om en hypnotisør som «bortfører sit Medium», der forloveden til den hypnotiserte piken som var blitt borte et halvt år i forveien, får politiet til å arrestere hypnotisøren (11. januar). Kuriøst blir det også ifølge Stavanger Aftenblads «Aristokratiets damer som malkepiger», der notisen melder at det er populært blant aristokratiet i Paris å delta i «landbrukssysler», deriblant melking av kyr. Og når vi først befinner oss i dyreriket: Under tittelen «Kvinder selv stod op at stride» – et eksempel på intertekstuel spill med et lite avsunget vers i nasjonalsangen – forteller Fædrelandsvennen om tre søstre på gården Vaage i Spind som kom over en rev som mesket seg med en høne i fjøset. En av søstrene slo resolutt reven i hodet og drepte den. Dernest dro hun til byen med båten «Farø» og fikk med seg 43 kroner hjem: 8 kroner i skuddpremie, 35 for skinnen (10. januar).

En rik kvinne i USA har ifølge samme avis funnet en «original Løsning af Tjenestepigespørgsmaalet», idet hun lar tjenestepiker som har tjent hos henne i fem år, få gifte seg med en av hennes ni sønner. Hittil, forteller oppslaget, har tre gjort det (6. februar). Fra England meldes det i Bergens Tidende om «Egteskapsproblemet»: Kvinner blir ikke gift fordi menn ikke har råd til å gifte seg. Det samme oppslaget, signert Christian Aagaard, forteller også at kvinnene nå kan bade i tettsittende badedrakter. Han konstaterer til slutt at de engelske kvinnene ikke lenger er radmagre, men sitt kjønns «charme bevisst» (9. august). Oppslaget kan kanskje betraktes som et korrespondentbrev med flanørens klo. Sjarmbekvisste må de også være, de to som er nevnt i Bergens Tidendes oppslag «Rekort i giftermaal. Manden som var gift 50 ganger. Russerindens 16 ektemænd». Disse er bare to av flere omtalte personer med lang karriere på ekteskapsmarkedet (3. august). Andre eksellerer i skilsmisser i samme avis: «Ektepar skilt fire ganger» (3. august).

En egen gruppe kuriøse oppslag – med en undertone av alvor – gjelder damenes hattenåler. Det finnes til sammen fem oppslag om disse farlige pyntegjenstandene. Bergens Tidende er spesielt opptatt av den skaden «Damernes hattenaaler» kan forvolde i Sporveien. Ifølge avisen er det fremmet et forslag til magistraten om endring i Sporveiens reglement, «saaledes at personer som bærer gjenstande paa sig, som kan skade andre personer, negtes adgang til sporgvognene. Blant saadanne gjenstande er naturligvis ogsaa damernes hattenaale» (10. mai). I Kristiansand er det Komiteen for Elektricitetsverket som vil forby damer med ubeskyttede hattenåler å kjøre med trikken. Årsaken til forbudet er at en ung mann fikk øyet sitt ødelagt

av en hattenål på trikken. Den positive nyheten er at damene kan kjøpe «hattenålsbeskyttere» hos konduktøren (28. april).

Den franske skuespillerinnen Polaire vekker oppmerksomhet: Hun «forstaar at gøre reklame for sig», idet hun har kostbare juveler og lar midjemålet stå i programmet når hun opptrer. Det siste påfunnet hennes er å ta en gris som kjæledyr (Aftenposten 25. juli). Og når en først er inne

på utseende, kan samme avis fortelle hvordan man blir slank: idet en parisisk skuespillerinne klarer dette ved hver morgen å rive avisen i småbiter, spre bitene ut over gulvet og

plukke dem opp igjen. Øvelsen tar halvannen time til to timer og er «en aldeles ypperlig motion» (26. juli). Hvor mange av disse oppslagene som egentlig er «avis-ender», er vanskelig å fastslå hundre år etter.

Noen av de kuriøse oppslagene er groteske og sorterer egentlig under kriminalitet¹³, som når Aftenposten bringer historien «Skinsygemord», om hvordan en bakermester i «Warschau» drepte sin kone ved å kaste henne i bakerovnen (7. mars). Aftenposten kan også fortelle om en italiensk kvinne som nesten ble brent etter å ha ønsket en annen kvinne blind. Da denne kvinnen ble blind, ville mannen hennes steke den første kvinnen i en bakerovn, men ble forhindret av hennes skrik. I stedet ble mannen og medhjelperne dømt til fengsel i seks måneder («Brændt som en hex», Aftenposten 27. juni). Her ser vi også et kjent fenomen: at tittelen på oppslaget går lenger enn det er dekning for i teksten. Et annet oppslag med mer gledelig slutt beskriver Frelsesarmeens Mary Booth som over-

«damer med ubeskyttede hattenåler»

¹³ Men i motsetning til i kategorien «Kriminelle kvinnfolk», er kvinner her ofre for spesiell kriminalitet.

Avisene uttrykte bekymring for den skaden damenes hattenåler kunne forårsake. Også vittighetsbladene sådde tvil om hattenoten egnert seg for ferdsel i det offentlige rom. Illustrasjon: Vikingen 19.11.1910.

rasker en innbruddstyv i hjemmet, og i stedet for «at skrike søgte hun at tale forbryderen til rette». Han fikk mat mot å «fremstige en takkebøn» etterpå» – og lovet å komme tilbake neste dag (Aftenposten 26. mai).

I våre dager er steining av kvinner beskyldt for utroskap, et fenomen som rapporteres fra enkelte land der islam er dominerende religion. Men et oppslag fra Aftenposten forteller om

hundre «moralsk indignerede kvinder» som bandt en kvinne de mistenkte for utroskap, til en planke og dro henne gjennom byen Volo i Illinois, mens hun ble bombardert med steiner og søle og forbudt å vise seg mer i byen (24. juli).

Rojale damer

De europeiske kongefamiliene var minst like godt stoff i 1913 som hundre år seinere. Verken Aftenposten og Adresseavisen går av veien for

å bringe videre rykter om de kongelige eller redegjøre for deres helbredstilstand. Aftenposten skriver for eksempel at keiserinne Dagmar er blitt verre den siste tiden, og at hun har ligget til sengs i flere uker. Derfor har vognførerne utenfor paleet der hun bor, fått ordre om ikke å ringe, og om å kjøre langsomt forbi bygningen (5. februar). Avisen er heller ikke snauere enn at den spekulerer i ryktene om skilsmisse mellom prinsesse Marie og prins Wilhelm av Sverige (13. november). Adresseavisen kan seinere fortelle at skilsmissen skyldes «uoverensstemmelser i ægteskapet» (13. november), mens Fædrelandsvennen slår fast at skilsmissen nå er gått gjennom (14. november). En lengre arvestrid mellom kong Leopolds døtre og den belgiske stat får sin avslutning da retten bestemmer at døtrene bare arver sin fars uniformer, bøker og ordener til en verdi av 200 000 francs, mens de resterende 70 000 franc tilhører den belgiske stat. Det hører også med til historien at døtrene tidligere har fått 16 millioner franc etter farens testamente (Adresseavisen 3. april).

Også de kongelige kan ha sine svin på skogen. Pressen dekker både mistanker om bedrageri av prinsesse Louise av Coburg (Fædrelandsvennen 21. august) og selvmordet til prinsesse Sophia av Sachsen-Weimar (Stavanger Aftenblad 19. september). Adresseavisen skriver også om årsaken til selvmordet, som angivelig skyldes foreldrenes og storhertugens uvilje mot hennes forhold til en berlinsk finansmann (19. september).

Det rojale livet skildres også gjennom de kongelige familienes besøk hos hverandre. Dette året er dronning Alexandras visitt hos sin datter Maud i Norge det store samtaleemnet (blant annet i Aftenposten 18. august).

Giftemålene innad i de europeiske kongehusene er andre gjengangere. I 1913 var de største begivenhetene fyrstebryllupene i Berlin mellom prinsesse Victoria Louise og prins Ernst August, og i London mellom dronning Mauds fetter og niese, prins Arthur av Connaught og hertuginne Alexandra av Fife. Her overgår avisene hverandre i detaljrikdom både når det gjelder seremonier, gjester og brudens kjole. Kontrasten blir ganske stor til det mer hverdagslige – og for kongeparet også mer rutinemessige – «foretrædet» for den italienske utsendingen de Novellis og frue, samt den franske utsending hr. Steeg (Aftenposten 11. januar).

«uoverensstemmelser i ægteskapet»

Personalialia: Bli gammel – og omtalt!

En kan godt alternativt plassere kongestoffet inn under kategorien «personalialia», men siden det er såpass mye, og siden kongestoffet ofte har en mer eksplisitt underholdende funksjon, har vi skilt det ut som egen kategori. Under personalialia finner vi 33 oppslag, og flest i Fædrelandsvennen. I likhet med kongestoffet har personalialia tidvis et internasjonalt preg. I underkategorien giftermål forteller avisen blant annet om den australske mestersvømmersken Anette Kellerman («den moderne Venus») som har giftet seg – ikke med noen innen det unge aristokrati (som lenge skal ha svermet for henne), men med en teaterdirektør (7. januar)! Et annet tilfelle er Bergens Tidendes billednotis om at Melei Beese, «kjent flyverske», gifter seg (7. februar). Artikkelen i Nordlys om ekteskapsinngåelse «Let paa taa» er mer ironisk, og her handler det ikke om selebriteter. Den handler om en «22 aarig jente fra Stokken [som] har giftet sig med en gubbe paa 72 aar. – Naturligvis av kjærlighet» (8. mars).

De fleste artiklene i denne kategorien er korte og av opplysende, dels bekreftende karakter for

de respektive leserkretsene. I omtaler av gull- og diamantbryllup blir som regel begge ektefeller navngitt, mens mannen får utfyllende omtale. Kvinners begravelse eller dødsfall gis også noen ganger redaksjonell omtale, som når en enke dør 95 år gammel og det konstateres under tittelen «De ældste paa Sørlandet» at «Paa det sidste var hun noksaa aandssvag» (Fædrelandsvennen 5. april). Noe seinere er avisen tilbake under samme tittel med bilde av tre søsken som til sammen er «265 aar» (Fædrelandsvennen 28. juni). Stavanger Aftenblad bringer en nekrolog over Guri Torgimsdatter, trolig datidens eldste kvinne i Norge, som døde 103 1/2 år gammel (Stavanger Aftenblad 4. april). Enkelte kvinner får omtale ikke bare i kraft av å holde seg lenge i live, som Fredrikke M. Qvam, kvinnesakskvinnen som blir omtalt idet hun fyller 70 år (Aftenposten 31. april), og naturligvis får forfatteren Dikken Zwilgmeyer, kjent fra «Inger Johanne-bøkene, som dør allerede som 54-åring, fylldige nekrologer (Stavanger Aftenblad 3. februar).

*«Paa det sidste var hun
noksaa aandssvag»*

Uheldige kvinner

Pressen omtaler ulykker både som branner, drukningsulykker, overkjørsler og fall i 1913. De fleste ulykkene er nettopp det, ulykker. Men den stakkars kokkepiken som forårsaket 15 bryllupsgjesters død på grunn av matforgiftning, stiller i en egen klasse. Fædrelandsvennen skriver at kokkepiken ikke er mistenkt for noe kriminelt, men at etterforskerne er sikre på at bryllupskaaken er smittekilden. Da det ble kjent at kokkepiken også hadde kokt i selskaper der gjestene ble matforgiftet både i 1902 og 1908, men uten at noen døde, blir nå hendene hennes gjenstand for nærmere undersøkelse, da man «antar at disse er Arnested for giftige mikrober» (13. og 14. november).

Enda mer kuriøs er historien om den gjenglemte jekselen. Fædrelandsvennen forteller om en ung pike som for tre år siden fikk trukket 18 tenner. Siden den gang har hun hatt gjentatte lunge- og brystmerter, helt til hun for noen dager siden hostet opp «en gammel, ormstucken jæksel», som antakelig har siddet fast i lungesekken og er årsaken til hennes lidelser (19. september).

Da er det kanskje på sin plass å spørre hvilken verdi denne type historier, ofte klippet fra utenlandsk presse (kuriøsa, kongestoff og de noe spesielle ulykkene), har for avisene og deres lesere? Svaret den gang er trolig det samme som i dag: underholdning, underholdning, underholdning.

Diverse

I denne kategorien finner vi vel tretti oppslag som ikke så lett lar seg plassere. Ett av dem er om en bokhandler som lokker til seg kunder ved å markedsføre spørsmålet: «Hva bør en ung pige vide før sit ægteskab?» (Aftenposten 11. november). Han fikk inn 25 000 bestillinger – på noe som viste seg å være en kokebok, og rivaler i bransjen anmeldte ham for uhederlig forretningsvirksomhet selv om ingen kunder klaget.

I Bergens Tidende ber Fru D. Waaler folk om å holde forbindelsen med slektninger i USA og omvendt, under tittelen «Har de skrevet til mor?» (6. mai). I serien gode oppfordringer finner vi også et innlegg fra «Mor» om å huske blomster på morsdagen, helst plukket av barna selv (Adresseavisen 30. mai). Enkelte oppslag handler også om matstell, andre om bortkomne personer som blir gjenfunnet uten en skramme. Eller det kan være oppslag der kvinnene igjen forekommer i periferien, som i en artikkelserie om Verdenshistoriens stormenn, der den hellige

Birgittas liv og levnet også får en viss plass (Adresseavisen 26. mai). Noe mer kuriøst er det kanskje når Stavanger Aftenblad melder at «Fru Elisa Larsen» ble ekskludert fra Stavanger Totalavholdsforening mot én stemme. Vi kan bare spekulere rundt årsaken.

I utkanten av radaren: mote, sport, utdanning
Noen kategorier glimrer med sitt relative fravær i utvalget vårt. Det er vanskelig å entydig bestemme plassering, for eksempel finner vi at utdanning er et underordnet tema i 15 oppslag, som er plassert i andre hovedkategorier. Som tidligere vist skyter «kvinnestoffet» mer fart etter etableringen av avisenes kvinnesider (Rolsø 2004), og dermed finner vi også mer om mote, husholdning og matlagning.

Men noen glimt av mote finner vi likevel allerede i 1913. Aftenposten har oppslag om «Vintermoder», illustrert med tre bilder av kvinner (12. januar), og seinere under vignetten «Fra modens verden» (flere oppslag tyder på at de kanskje har en egen leverandør av motestoff under denne) kan vi lese om vårens drakter og kåper (6. april), og seinere om hattemoten som går mot større hatter (samme vignett, 2. juni). Blant de kuriøse damene (se over) fant vi en «buxedame» som ble forfulgt og arrestert. Men det finnes andre buksede damer som får mildere medfart. Det er naturligvis fordi de viser fram disse uvanlige plaggene på Holmenkoldagen:

Buxedamerne var flere og fixere end før. De smaa Kristianasportsdamer er altid friske og nydelige. Holmenkoldagen er den eneste dagen da de har anledning til at vise sig frem. Og de benytter anledningen. Det skulde ogsaa bare mangle, at de

ikke gjorde det. De og den lille flirt giver sportsstevnet dets sjarme. (Aftenposten 3. mars)

Her går det klart fram at moten ennå har sine klare begrensninger: bukser til sportslige arrangementer, takk, og ikke i gater og streder. I tillegg til dette motepolitiinnslaget kommer artikkelen under tittelen «Modeudskeielserne», der en engelsk dame sier til «Times» at «det er en avklædnings- og ikke en paaklædningsperiode vi lever i» (23. juli), med et anstrøk av moralsk indignasjon.

*«Hva bør en ung pige
vide før sit ægteskab?»*

I sporten må kvinnene stort sett finne seg i biroller i de få oppslagene der de forekommer. I en artikkel om Oscar Mathiesen som blir slått på 5000 meter i europamesterskapet, får vi lese ni linjer om kunsthopp, der også resultatene fra kvinnes innsats blir med (Aftenposten 3. februar), og det framgår at det ble tredobbelt norsk, mens en mann (Saichov) ble europamester [for menn], som framgår av tittelspråket. Tyske frk. Hirsch som beseiret franske frøken Bartowquellis i Verdensmesterskapet i tennis, får sin egen artikkel med bilde (Aftenposten 29. juni). Det samme gjør «Damerne kapror ved Hohenzollern», der åtte kvinnelige lag deltar på Esefjorden, og den tyske keiseren deler ut premier til vinnere fra Kristiania og Bergen (Aftenposten 25. juli).

Utdanningskategorien er nesten tom, men et oppslag i Aftenposten forteller at Kvinnesaksforeningens møte vedtar å gå inn for fagskole for syersker (3. april), og flere oppslag framhever forslag om mer utdanning så vel for tjenestepiker som for (kommende) husmødre, i tillegg til de omtalte lønsspørsmål for lærerinnene. En navngitt innsender, overlærer Arnt Næs, uttrykker i samme avis sin misbilligelse over «Gutter og piger i middelskolen». Han er kritisk til at

«pigerne er kommet ind i gutteskolen og dens fagkreds» og misliker især at de skal ha samme tid til utdanning som gutter (14. desember).

Konklusjon: 1913-Avisenes kvinnebilde

Kvinnens liv, arbeid og interesser står lavt på dagsordenen i 1913. Spesielt merkbart er det at der politikk og økonomi/næringsliv omtales, blir de nærmest borte. Men samtidig viser våre funn av kvinneomtale et ganske bredt spektrum. De omtalte 1913-kvinnene kunne være kriminelt belastede, kunstnere eller kvinnesakskvinner med interesse for veldedighet. Leserne kunne også kose seg med sladderhistorier om kvinner fra de europeiske kongehusene, når de ikke arbeidet, organiserte seg eller mesket seg med andres nød og elendighet.

Kan det tenkes at det er *mennes* bilde av kvinnene som her stiger fram, fordi avisene for hundre år siden ble redigert og skrevet av menn, om menn og for menn? Vi kan *ikke* konkludere som Sköld (1998) med at kvinnen bare var synlig som kollektiv, og som noens hustru, forlovede, søster eller datter. I den grad de er til stede, er det stort sett i kraft av seg selv, enten de er summarisk omtalt som kunstnere eller dekket som arbeidstakere. Det finnes selvsagt eksempler der kvinnen blir presentert som et vedheng til mannen, som når Fædrelandsvennen forteller om hva som skjedde da «fru Scott fikk det triste Budskab» om at mannen hennes var omkommet under sin sydpolekspedisjon: «Jeg skal være tapper – som jeg ved min Mand vilde ønsket det» (3. mars 1913), men de er ikke så mange.

Nyere forskning viser at det er liten forskjell på mannlige og kvinnelig journalister når det gjelder hva de skriver om, selv om det finnes en viss formell og uformell «arbeidsdeling» i redak-

sjonene (van Zoonen 1994, Larsen 2000), men at kvinnene er mer bevisste på å velge kvinnelige kilder (Allern 1999). I denne studien er kvinnene bare registrert når de er omtalt, direkte eller indirekte. De kvinnelige journalistene var så få at de i liten grad viste igjen i det journalistiske landskapet, og siden artiklene med få unntak (for innsendt stoff) er usignerte, er det nesten umulig å identifisere deres bidrag. Vi kan derfor i liten grad si noe om hva som ville vært annerledes dersom de hadde vært flere.

Noe stoff av og om kvinner er signert, og det ser i hovedsak ut til å være innsendt. For eksempel er kvinnesakskvinnen Helga Eide Parr aktiv i Bergens Tidende. Sammenslutninger som Lærerindeforbundet og Norske Kvinders Nasjonalråd

sørget selv for at deres gjøren og laden, i alle fall ved de store anledninger, kom på trykk; og slikt stoff finnes også i rikt monn signert mannlige skribenter (Eide & Simonsen 2008).

Denne praksisen var imidlertid vanlig i mange slags organisasjoner.

Hva trer ellers fram i pressens dekning av kvinnene i dette året? Ved å studere nærmere hvordan de omtales i de ulike stoffkategoriene, ser vi at kvinnene i alle fall delvis er synlige i offentligheten, på godt og ondt. At kategorien kriminalitet er den største, vil nok overraske mange, men noe av forklaringen ligger nok i samfunnsforholdene og forventningene til kvinnene i 1913 (se tidligere diskusjon under *Kriminelle kjerringer*). At kulturkategorien kommer på andreplass, er nok mer som forventet. Her framtrer kvinnene både som sangere, musikere, skuespillerinner og foredragsholdere. Det er kanskje overraskende for oss i dag at de tidvis foredrar om kontroversielle spørsmål som rasehygiene og veneriske sykdommer. Det var im-

«*kriminelt belastede,
kunstnere eller
kvinnesakskvinner*»

idletid ofte i helse- og sosialspørsmål at kvinnene den gang engasjerte seg politisk.

Vi kan trolig regne med at datidens kvinner i liten grad kjente seg igjen i den summariske og til dels sensasjonslystne presentasjonen av dem anno 1913. Innen kategorien helse og sosial ville nok for eksempel mange kvinner etterlyst mer stoff om kvinners vilkår og daglige liv i samfunnet, om kvinnene som mødre, hustruer og yrkeskvinner – kort sagt om de rollene som var de vanligste for datidens kvinner. Her virker nok både journalistikken og journalistene begrensende. Presseidealet om å «forsvare den lille mann / kvinne» fantes nok (ute i den store verden), men den norske sosialrapporteringen er ennå lite framtreddende. Dessuten fantes det svært få kvinnelige journalister. Stort sett besto avisstoffet om kvinner av småsaker og notiser, og slike er knapt egnet til å belyse kvinnens stilling i større format.

Kvinner kan bli usynliggjort på to måter: Dels ved at områder/sfærer der kvinner er sterkest representert, blir usynliggjort, dels ved at kvinner som er til stede i de sfærene mediene dekker, er underrepresentert (Eide 1991:13). Et annet funn fra denne undersøkelsen av kvinnebildet i norsk dagspresse ved inngangen til 1990-årene er at når kvinner kommer til i media, omtales deres privatliv i større grad enn menns. Privatlivet framstilles som viktigere for kvinner enn for menn (ibid.)

I vår studie er det kanskje tvert om: Det er i hvert fall påfallende hvor lite stoff det er som kan relateres til den private kvinnerollen, rollen som hustru, husmor og mor, der de fleste kvinnene befant seg i 1913. Siden menn først og fremst redigerte og skrev for og om menn, var de kan-

skje blinde for at det som rørte seg i hjemmesfæren, kunne være så interessant at det fortjente en plass i avisen. Tema som ernæring, barneoppdragelse, samliv og huslige sysler fikk etter hvert sin naturlige plass i avisene da de kvinnelige journalistene og kvinnesidene senere gjorde sitt inntog i redaksjonene. I vårt avisutvalg fra 1913 ser vi få eller ingen oppslag om disse temaene. Dermed finner vi heller ikke mange representasjoner av kvinnene i de den gang alminneligste og viktigste rollene som husmor, hustru og mor.

*«ernæring, barneoppdragelse,
samliv og huslige sysler»*

Men i kategorien helse og sosial viser kvinnene seg i det offentlige rommet gjennom sin innsats i foreningslivet og ved innsamlinger og basarer til nødlidende og ideelle organisasjoner. Det er først og fremst i forbindelse med sosiale forhold at kvinnene stikker hodet fram og foredrar om aktuelle tema i tiden. Det er også her de mer velstående kvinnene ser anledningen til å dele av sin velstand gjennom å opprette legater for dem som trenger pengene mer enn de gjør selv. På den annen side neglisjerer ikke avisene kvinners arbeidsliv helt, og i denne kategorien er det kanskje at noen av de mest interessante ulike sosiale perspektivene kommer fram og viser til den tiden en lever i, med en framvoksende og styrket arbeiderbevegelse som nettopp har opplevd en radikalisering.

I 1913 ladet mange europeiske land opp til en ny krig. Avisene fulgte nøye med, og rapporterte flittig fra mange verdenshjørner – mest takket være byråer og annet innsendt stoff. Dette var ikke nødvendigvis lystige rapporter, så den relativt store vektleggingen av kuriøst stoff og kongestoff ble kanskje oppfattet som nødvendig da verden sto på randen til en ny krig? Avisredaksjonenes ideer om «mix» er ikke et sein-

moderne fenomen. Litt kongelig glamour spritet sannsynligvis også opp hverdagen for leserne. Kanskje ikke så rart da at mye av det stoffet som presenteres, innen alle kategorier, har et snev av kuriositet ved seg. Kanskje skjønte også datidens redaktører at mennesket lever ikke av brød alene. Det trenger pålegg også. *Det ble de mer kuriøse sakene.*

«et snev av kuriositet»

Det er forståelig at pressen i 1913 ikke skrev mer enn den gjorde om kvinnes stemmerett, med tanke på debatten forut for vedtaket om allmenn stemmerett her

til lands. Men at kvinnene måtte være vitner til at deres engelske medsøstre i hovedsak ble omtalt knyttet til kriminelle handlinger, er en annen ting. Her ville kanskje redaksjonene hatt godt av medarbeidere som kunne undersøkt stemmerettskampen i Storbritannia i et bredere perspektiv. Det kunne sågar hende at leserne da ville se sammenhengen mellom fortvilelsen over et parlament som stemte ned forslaget dette året, og de voldelige aksjonsformene som preget omtalen av stemmerettskvinnene.

Litteratur

- Allern, Sigurd: *Pressens verdier*. Bilag til Journalisten 19.8.1999, 1999.
- Blom, Ida og Sogner, Sølvi (red.): *Med kjønnsperspektiv på norsk historie. Fra vikingtid til 2000-årsskiftet*, Cappelen akademiske forlag, Oslo 1999.
- Eide, Elisabeth: *Kvinnebildet i norsk dagspresse ved inngangen til 1990-årene – og journalistenes bilde*. Forskningsrapport nr. 6, Norsk journalisthøgskole, Oslo 1991.
- Eide, Elisabeth (red.): *Narrespeil. Kjønn, sex og medier*, Høyskoleforlaget, Kristiansand 2000.
- Eide, Elisabeth og Simonsen, Anne Hege: *Verden skapes hjemmefra*. Pressedekningen av den ikke-vestlige verden 1902–2002, Unipub, Oslo 2008.
- Eide, Elisabeth: *Down There and Up Here. Orientalism and Othering in Feature Stories*, Hampton Press, New York 2011.
- Flo, Idar (red.): *Norsk presses historie 1660–2010*, bind 4: Norske aviser fra A til Å, Universitetsforlaget, Oslo 2011.
- Johansen, Hanne Marie: *Kvinner i mellomkrigstida – familie og samfunn*. Universitetet i Bergen: Politikk og samfunn, 2002. http://www.ub.uib.no/prosj/mellomkrigstid/web-mellomkrigstid/politikk_og_samfunn/kvinnesak/kvinne-rimellomkrigstida.htm
- Kvaale, Reidun: *Kvinner i norsk presse gjennom 150 år*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1986.
- Larsen, Vibeke: *Ut av kjøkkenet – inn på sosial- og forbrukerstoff? I Eide, E (red.) Narrespeil. Kjønn, sex og medier*, Høyskoleforlaget, Kristiansand 2000.
- Lorentzen, Jørgen og Sør Dahl, Roger W. (red.): *Århundrets krønike*, Cappelen, Oslo 1988.
- Melby, Kari: *Husmortid 1900–1950*. I Blom, Ida og Sogner, Sølvi (red.): *Med kjønnsperspektiv på norsk historie. Fra vikingtid til 2000-årsskiftet*, Cappelen Akademisk, Oslo 2005.
- Ottosen, Rune (red.): *Norsk presses historie 1660–2010*, bind II: Presse, parti og publikum 1884–1945, Universitetsforlaget, Oslo 2011.
- Roalsø, Else-Beth: *Å skrive i motvind. Ruth Thomsen og Vi og Våre-sidene i Stavanger Aftenblad 1934–1980*. Hovedoppgave i journalistikk, Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo, 2004.

- Skre, Arnhild: Etterord til Hulda Garborgs *Heimestell*, Bokvennen, Oslo 2013.
- Sköld, Gullan: *Från moder till samhällsvarelse. Vardagskvinnor och kvinnovardag från femtiotal till nittiotal i familjtidningen Året Runt*. Institutionen för Journalistikk, Medier och Kommunikation, Stockholms Universitet, Stockholm 1998.
- Tuchman, Gaye (red.): *Hearth & Home. Images of Women in the Mass Media*, Oxford University Press, New York 1978.
- Van Zoonen, Liesbet: *Feminist Media Studies*, Sage Publications, London 1994.
- Wærness, Kari: *Kvinneperspektiver på sosialpolitikken*, Universitetsforlaget, Oslo 1982.

Forfattere

Elisabeth Eide er professor i journalistikk ved Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA). Hun har skrevet flere fag- og skjønnlitterære bøker, og har blant annet vært bidragsyter i verket *Norsk presses historie* (2010).

Birgitte Kjos Fonn er Dr. philos. i historie og førsteamanuensis i journalistikk ved HiOA. Hun har skrevet om utenrikspolitikk, utenriksjournalistikk og er medforfatter til *Norsk presses historie* bind 3. Fonn er koordinator for Fagforfatterstudiet ved HiOA.

Gerd von der Lippe er Dr. scient. i idretts-sosiologi og idrettshistorie og professor i idretts-sosiologi ved Institutt for idrett og friluftsliv, Høgskolen i Telemark.

Ragnhild Mølster er Dr. polit. i medievitenskap fra Universitetet i Bergen. Hennes forskningsinteresser knytter seg til dokumentarfilm, fjernsyn, journalistikk og retorikk. Mølster har arbeidet som forskningsformidler i Nordicom siden 2008.

Sissel Benneche Osvold er journalist og var ansatt i Dagbladet 1973–2007, fra 1984 som redaksjonssekretær og fra 1989 som kommentarskribent, fra 1990 med den ukentlige spalten *Sidesprang*. Osvold har blant flere priser fått Den store journalistprisen i 1992.

Else-Beth Roalsø er førstelektor på journalistutdanningen ved Universitetet i Stavanger, der hun underviser i feature- og dokumentarjournalistikk. Hun har hovedfag i journalistikk og har forsket på kvinner i pressen i en årrekke. Roalsø er bidragsyter i verket *Norsk presses historie* (2010).

Arnhold Skre er utdannet historiker, var 2003–2010 leder i Norsk Pressehistorisk Forening og redaktør for Pressehistorisk tidsskrift fra 2009. Skre har vel 30 års presseerfaring som journalist og redaktør, har gitt ut flere bøker og er blant medforfatterne til *Norsk presses historie* bind 3.